

BOĞAZ'IN DÖRT MUHAFIZI

Aziz Mahmud Hüdâyî
Beşiktaşlı Yahya Efendi
Yûşâ Aleyhisselam
Telli Baba

TİMAŞ TARİH

SAMET ALTINTAŞ

Aziz Mahmud
Hudâyî Hazretleri

SULTANLARA SULTANLIK EDEN SULTAN...

Sözün özü yedi padişah mübarek ellerini öpmüşlerdir. Sultan Ahmed Han önünde yaya yürümüştür. 170 bin müride izin vermiştir. O, asrın kutbu idi. Hakikat sırları hazinesine ulaşan, marifet çeşmesinin çeşmebaşı, mücadele mihrabının ışığı, mücadele erbabının aydınlık gözü idi. Vasıfları hadden aşkın, hayırları ve güzellikleri binden fazladır.

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*¹

Mazi, hatıraların evi olmasının yanı sıra hâlen konuşan bir coğrafyadır. O yüzden bizden çok zaman evvel yaşamış insanların hayatlarına kendi dünyamızdan baktığımızda, bir rayiha serinliğindeki hikâyelerinin tazeliğine bakar, şaşır kalırız. Belki de benliğimizin hüviyetini bu seslere dokunduğumuz veya can kuşunu yeniden tanımladığımız için geçmişî fethetmenin hazzını, ardından rüyaların dalgınlığını yaşıyoruz.

1 Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul 1. Kitap-2. Cilt*, 7. Baskı: İstanbul, Ekim 2011, Yapı Kredi Yayınları, sayfa 438. Seyyahımızın bir eksik kaydettiği sultanlar listesi şöyledir: Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad.

Osmanlı devrinden bir Boğaziçi panoraması

Walter Benjamin, arkada kalan hayatın, kendisini kurtuluşa yönelten gizli bir dizini de beraberinde taşıdığını söyledikten sonra şu soruları sorar peş peşe: “Zaten bizden öncekilerin içinde yaşadıkları havadan hafif bir esintiyi biz de duyumsamaz mıyız? Kulak verdiğimiz sesler içerisinde, artık susmuş olanların yankısı yok mudur? Böyleyse eğer o zaman geçmiş kuşaklarla bizimkisi arasında gizli bir anlaşma var demektir. O zaman demektir ki bizler bu dünyada beklenmişiz.”²

İşte, *âsâr-ı atika* beklemenin evleri, türbeler de bu yerlerin uykuya (uyağa?) düşen odalarıdır. Eski İstanbullular, Boğaz’ın³ her iki yakasında metfun (meftun?) bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî, Beşiktaşlı Yahya Efendi, Yûşâ Aleyhisselam ve Telli Baba’nın şehri koruduklarına inanırlar. Üsküdar, Beşiktaş, Beykoz ve Rumeli Kavağı’nda istirahat eden bu evliya, şehrin kanaviçesinde, halkın muhayyilesinde Boğaziçi’nin manevî bekçileridir.

2 Walter Benjamin, “Tarih Kavramı Üzerine”, *Pasajlar*, Çevirmen: Ahmet cemal, Yapı Kredi Yayınları, sayfa 38.

3 Sedat Bornovalı’nın tarifini dinleyelim: “İstanbul Boğazı, Çatalca ve Kocaeli yarımadalarının birbirlerine en çok yaklaştığı yerde aralarında kalan suyunun adıdır. Boğaziçi ifadesi ise bu suyunun iki yakasında bulunan, görsel olarak buraya hâkim, her noktasına insan eli değmiş ve yerleşime açık alanların genel adı olarak kullanılır. Sadece *Boğaz* denildiğinde de anlaşılan, genelde aynı yerdur.” Ayrıntılı bilgi için bakınız: “Boğaziçi Nedir ve Neresidir?”, *Boğaziçi’nin Tarih Atlası*, 1. Baskı: Ağustos 2018, Timaş Yayınları, sayfa 11.

Şimdi gelin, icat edilen tarihin, aslında ruhumuzun arkeolojisi olduğunu hatırlayıp geçmişin kilitli kapılarını açalım. Hayatın ve ölümün görkemli şeyler olduğunu fısıldayan Aziz Mahmud Hüdâyî adıyla meşhur bu Allah dostunun biyografisine kısa da olsa bakıp Sezai Karakoç'un diliyle konuşalım: "Güllerin içine yağdığı/Bahar aydınlıklarının/Şeyhe yaklaşan bir mürit gibi/Doluşu bahçemize/.../Kabirleri yara yara/Ulaş toprağın ötesindeki/Gül lambasına..."⁴

İstanbul, Edirne ve Bursa...

Mahmud Efendi, 1541 senesinde, Ankara'ya bağlı Şereflikoçhisar'da dünyaya gelir. Ancak çocukluğunun geçtiği ve yetiştiği yer, muhterem validesinin memleketi Eskişehir'in Sivrihisar'ıdır. Burası Hüdâyî'nin yanı sıra Yunus Emre, Nasreddin Hoca, İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey gibi Türk büyüklerinin ses verdiği önemli bir kasaba olarak da biliniyor. Kendisi tarafından tutulan Arapça notlardan müteşekkil eseri *Vakıat*'tan⁵ bize intikal eden bilgide, ilk tahsilinin Sivrihisar'da başladığını görüyoruz. Daha sonra ilmini, irfanını arttırmak için İstanbul'a giden Hüdâyî, Küçükayasofya Medresesi'ne girer. Onun payitahta gelişi, Kanunî Sultan Süleyman'ın son

4 Sezai Karakoç, "Gül Mustusu", *Gündoğmadan/Şiirler*, 5. Baskı: İstanbul, Mayıs 2016, Diriliş Yayınları, sayfa 363-364.

5 Mustafa Kara'yı dinleyelim: "Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri, çok enteresan bir iş yaptı, başkalarının pek yapmadığı. Bizim kültür tarihimizde bunun örnekleri çok azdır. Nedir o? Mürşidinin sohbetlerini not almış, yazmış. Yani Üftâde Hazretleri'nin sohbetlerini yazmış; hatta Arapçaya da çevirmiş veya bir kısmını sohbet ederken Arapçaya çevirerek not etmiş. Ama netice-i kelâm, pek yaygın olmayan bir iş yapmış. Şimdi, kitap yazmak başka bir şeydir. Konuşan bir insanın konuşmalarını yazmak kolay bir iş değil ve büyük bir kitap ortaya çıkmış, kitabın adı: *Vakıat*." Ayrıntılı bilgi için bakınız: *YouTube'da Tahtakale Buluşmaları-Bursa Konuşmaları* programının *Bursâda Tasavvuf Kültürü* adlı videosunu seyredebilirsiniz.

Hüdayî'nin çocukluğunun geçtiği Eskişehir'in Sivrihisar kasabası

Aziz Mahmud Hüdayî Cami, Sivrihisar

Osmanlı Padişahı Muhteşem Süleyman

zamanlarına tesadüf ediyordur. Medrese öğretimini tamam ettikten sonra, Sofyalı Nâzırzâde Ramazan Efendi'nin talebeliğine kabul edilir; öte taraftan Halvetî şeyhlerinden Küçükayasofya Cami Şeyhi Nûreddinzâde Muslihiddin Efendi'nin sohbet halkasına dâhil olur. Bu, onun tasavvuf deniziyle göz göze gelişidir aynı zamanda. *Büyük Türk*, 72 yaşında Macaristan topraklarına doğru at sürerken Şehzade Mustafa'ya ne söylüyordu bilinmez; ama 1566 Sigetvar Seferi'ne çıkmasında Nûreddinzâde'nin gördüğü rüyanın tesiri olduğu söylenir.⁶

6 Tarihîn *patchwork*küne bir missal: Gazzizâde Seyyid Abdülatif Efendi'nin *Hulâsatü'l Vefeyât*'ında şu not yer alır: "...Sultan Süleyman velilerden idi. Günahsız bu şehzadesini şehit edince derecesinden düştü diye sır erbabı ittifak etti" İsmail Belig ise *Peçevi Tarihi*'ndeki detayı kitabına misafir eder. Ona göre Kanunî Sultan Süleyman'ın son seferi Zigetvar'a çıkması; geçmiş günahlarına kefarettir ve evvelki rütbesi iade olunmuştur.

Kanuni'nin son seferi 1566 Sigetvar'ı gösteren görsel bir detay

Hüdâyî Hazretleri, Nâzırzade'nin yanından vefatına değin ayrılmaz. Hocası 1571'de Edirne'deki Selimiye Medresesi'ne müderris olunca Mahmud da muidi -bugünkü dille asistanı-sıfatıyla beraberinde gider. Onun için bu seyahatler, Tanpınar'ın ifadesiyle "milliyetimizin en güzel kaynağı'na gidiş için tersten bir mesafe kat

İmparatorluğun *taht-ı kadim'i*
Yeşil Bursa...

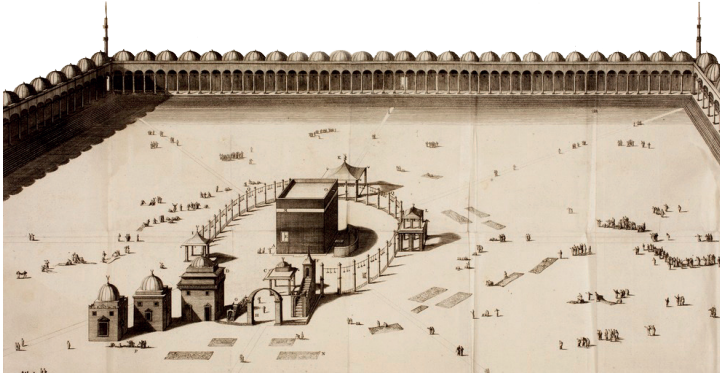

Eski Mısır eyaletinden bir görünüm

etme”dir. Hazret, önce son başkent İstanbul’a, ardından ikinci taht merkezi Edirne’ye ve nihayet *Aziz Mahmud Hüdâyî* olacağı şehir Bursa’ya, yani İmparatorluğun ilk payitahtına yollanır. Hüdâyî, aynı yıl içinde icazetname almış bir muhit, yani bir bürokrat olarak karşımıza çıkar. Akabinde hocası Nâzırzade’nin Mısır ve Şam kadılıklarında naib (şer’î mahkemelerin hakimlerine verilen unvan) olarak vazifesini ifa eder.

Mahmud Efendi, Mısır’da bulunduğu demlerde, Halvetî tarikatının Demirtaşîyye kolundan Kerimüddin el-Halvetî’ye intisap eder, artık ayakları ıslanır. 1573’te hocasının yanına yine naip olarak Bursa’ya tayin edilir. Nâzırzade Bursa Mevleviyeti’ne getirilirken kendisi Ferhadiye Medresesi’ne⁷

7 “Yıldırım Bayezid’in veziri Ferhad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Medresenin yeri, Yıldırım Külliyesi’nin güneyinde bulunan İncirli Mahallesi’ndeki Selimzâde Camii’nin yakınında, Kara Davud ve İncirli caddeleri kavşağının bulunduğu bölgede idi.” Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Mefail Hızlı, “Ferhadiye Medresesi”, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İz Yayıncılık, sayfa 46. Hüdâyî, III. Murad devrinde bir başka Ferhat Paşa’yla yıllar yıllar sonra İran’a gidecektir.

Osmanlı döneminde Kâbe-i Şerif

atanır. Ardından Cami-i Atik'in mahkemesine kadı naibi olur. Bu arada Mevleviyet Kadılıklarını kısaca anlatalım; çünkü bunlar aynı zamanda Osmanlı'nın prestij makamları addediliyor. *Bilâd-ı Hamse* denilen Mevleviyet Kadılıkları, önceleri Mekke, Edirne ve Bursa olmak üzere üç yerde müteşekkildir. Daha sonra bu yapıya Mısır ilave olunur ve *Bilâd-ı Erbaa* diye anılmaya başlanır. 1722 senesinde Mekke ile Medine *Haremeyn Mevleviyeti* ismiyle yükselince Şam Kadılığı, ardından aynı asır içinde Filibe Kadılığı buraya dâhil edilir. Böylece Edirne, Bursa, Şam, Mısır ve Filibe'den müteşekkil *Bilâd-ı Hamse* mevleviyeti meydana gelir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bu beş kadılığın dereceleri müsavi idi. Bu mevkii işgal edenlerden herhangi biri sırası gelince Haremeyn mollası veyahut payesini alırdı."⁸ diyor.

"Gam ve Bela Mesleği"ne Veda...

Mahmud Efendi, resmî vazifesinin dışında, gönlündeki dünya için her zaman ayrı bir nefes odası olan tasavvuf deni-

8 Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bilâd-ı Hamse Mevleviyetleri", *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1984, Türk Tarih Kurumu Basımevi, sayfa 100.

zini seyretmekten kendini alıkoyamaz. Kimi zaman kıyısına gider, dalga seslerini dinler bir zikir gibi, kimi zaman ufukta kaybolan gemilere el sallar. İşte, onun kişisel tarihini neredeyse baştan ayağa değiştirecek kişi Bursalı Mehmed Muhyiddin, nam-ı diğer Üftâde Hazretleri'dir. Hüdayî, şehre geldiğinden beri bu büyük kametin Kaygan Camii'ndeki vaazlarının takipçisidir ve gönlünü kürsüden sarf edilen sözlerle kalaylar. Bu arada Osmanlı'nın taht-ı kadîmine geldikten üç sene sonra Nâzırzâde, 1576 Ekim'inde dar-ı bekâyâ irtihal eder. Çokça sevdiği hocasının vefatı sonrasında gördüğü rüyalar, ona hakikat penceresini açar aslında. Bazı manevî işaretler neticesinde, vaazlarına devam ettiği Hazret-i Üftâde'ye intisap edeceğini sezinler.

Hüdayî'nin “gam ve bela mesleği” olarak anladığı naipliği terk edişini Osmanlı Türkçesinin nahifliğiyle anlattığı rivayet edilir: “Evvelce muhtelif beldelerde naiplik yaptım, hiç kimse üzerimize bir nokta koymadı. Neticede, biz kendimize bir nokta ilave ederek *naib* iken *taib* olduk.” Onun mevki sahibi biriyken kendisini tövbekâr olarak nitelendirmesi bir şeyler söylüyor olsa gerek. Hukukçu Refik Gür'ün hatırlattığı üzere Osmanlı kadılarının altın ve şaibesiz devri, II. Murad'dan 16. yüzyıl ortalarına kadar geçen zamana rastlar. Bu dönemde devletin her bakımdan yükselme ve yüceliş safhasında bulunması ve bu bakımdan idareci sınıfının henüz ahlâklarının bozulmamış olması önemli bir rol oynar.⁹ İşte Hüdâyî'nin Kadı Mahmud Efendi olarak hizmet ettiği dönem bu zaman diliminin sonlarına ve yargıda bozulmanın başladığı

9 A. Refik Gür, “Osmanlı Devleti'nde Kadılık”, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi*, Ek: *Refik Gür ve Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi*, Hazırlayan: M. Nihat Aryol, 1. Basım: Kasım 2015, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, sayfa 54.

ilk d'evrelere tesadüf eder. İmparatorluğun zirvesi addedilen klasik çağda çürümeyi görmesi ve rüşvet çarkının neredeyse bir devlet politikası hâline dönüşmesi, onu bürokrasiden uzaklaştıran amillerdendir. Tam da burada İsmail Hakkı Bursevî, *Tuhfe-i Hassakiye*'sinde¹⁰ belki de şehrin romantizmine kapılarak *Kuruluş*'un o saf havasını solur:

Demişlerdir ki kurt koyuna çoban olmaz. Ve illa koyuna zulüm olur. Bütün vilayetler emanettir. Hâkimler emin olmak gerektir, hain değil. Onların hıyanetleri görülürse devlet reisinin onları tedip etmesi lazımdır. Osmanlı tarihlerinde yazılmıştır ki Bursa'da yatan Sultan I. Murad zamanına gelinceye kadar irtişa (rüşvet), şürb-i hamr (içki içme) ve emsalinin adı anılmaz ve vücudu yoktu. Belki bu işler onun devletinden sonra yapılmaya başlandı. Merhum ve mağfurun güzel âdeti bu idi ki bir kadı bir valiyi bir yere hâkim ve vali tayin ettiği vakit eğer ahaliden onun hüsn-i hâline mazhar gelirse onu orada ibka ederdi.¹¹

Kadı Mahmud, Aziz Mahmud Oluyor

Mahmud Efendi; evlenme, boşanma, nafaka, miras gibi kamu hukukunu kapsayan hemen her işe bakan ve hüküm veren bir kadı olarak şehrin en popüler kişilerindendir. Şehrin kalesi Ulu Cami'nin üç kapısı vardır: Kible kapısı, Hünkâr kapısı ve Mahkeme kapısı... Caminin batı tarafından bulunan Mahkeme kapısı, Hüdâyî'nin Bursa kadılığı yaptığı demlerde

10 Teknik not: "Tuhfe" hediye demek. Literatürde ise ahlâka ve nasihate dair konuları kapsayan bir edebî *janr*. Tuhfe; muhatabın bir soru yahut ricası üzerine ya da müellifin bizatihi şahsından kaynaklanan bir sebeple muhatap olduğu kimselere hediye olarak kaleme aldığı eserlerdir.

11 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mehmed Ali Aynî, "Sultan I. Murad Zamanına Kadar Memurlar Rüşvet Nedir Bilmezlerdi", *İsmail Hakkı Bursevî*, Hazırlayan: İsmail Dervişoğlu, Büyüyen Ay Yayınları, sayfa 191.

Mahmud Efendi'nin davaları gördüğü

Vaiziye Medresesi'nin bugünkü hâli

davaları gördüğü Vaiziye (Mahkeme) Medresesi'ne bakar. Yeri gelmişken Tanpınar'ın küçük el aynasına bakalım; çünkü buradaki suretler, Hüdâyî'nin âlemine asılmış resimler olacak:

Bu şehirde muayyen bir çağa ait olmak keyfiyeti o kadar kuvvetlidir ki insan “Bursa’da ikinci bir zaman daha vardır.” diye düşünebilir. Yaşadığımız, gülüp eğlendiğimiz, çalıştığımız, seviştığımız zamanın yanı başında, ondan daha çok başka, çok daha derin, takvimle, saatle alâkası olmayan; sanatın, ihtirasla, imanla yaşanmış hayatın ve tarihin bu şehrin havasında ebedî bir mevsim gibi ayarladığı velût ve yekpare bir zaman... Dışarıdan bakılınca çok defa modası geçmiş gibi görünen şeylerin, bugün-

kü hayatımızda artık lüzumsuz zannedebileceğimiz duyguların ve güzelliklerin malı olan bu zamanı bildiğimiz saatler saymaz, o sadece mazisinde yaşayan bir geçmiş zaman güzeli gibi hâtıralarına kapanmış olan şehrin nabzında kendiliğinden atar.

Şimdi şehrin katmanlarından sızıp gelen şu hikâyeyi *ikinci zaman*'ın izinde takip edelim: Ahaliden biri -Mehmed Şemseddin Mısıri, Hisar'dan bir zat diyor- her sene Hacca gitmek

ister; fakat ona Kutsal Topraklar'ı görmek bir türlü kısmet olmuyordur. Bu sebepten ötürü de hanımıyla tartışma halindedir. Öyle ki bir ara yine bir kavga sırasında eşine “Bu sene de Hacca gidemezsem üç talakla¹² seni boşayacağım.” der. Nitekim mevsim gelir, kafileler yola düzülür. Ama bizim amcaya yine Bursa sokaklarında gidenlerin arkasından bakakalır. Bir yanda vücudunun her zerresini saran nedamet bir yanda hüznü vardır. Dostlarından biri, derdini Üftâde Hazretleri'ne açmasını tavsiye eder. Hazret'in huzurunda yana yakıla ıstırabını anlatan Amca, Şeyh'in şu

sözleriyle teselli bulur: “Haydi! Bizim Eskici Mehmed Dede'ye git. Bizden de selam söyle.”

Bursa Mısıri Dergâhı'nın
son Postnişini

Mehmed Şemseddin Efendi

12 Hukukî bir terim olan talak, kabaca boşanmak demek. Sünnî talâk anlık öfke, arızı (gelip geçici) duygu ve düşüncelerin etkisi altında sonradan pişmanlık duyulacak adımlar atılmasını ve aile yuvasının dağılmasını önlemek için alınan tedbirlerden biridir. Bir defada üç talâkla boşama Hanefî ve Mâlikîlere göre sünnete aykırıyken Şâfiîlere göre değildir, Hanbelî mezhebinde her iki yönde görüş belirtilmiştir. İslâm hukuk literatüründe dar anlamıyla talâk, evlilik birliğinin koca ve belli durumlarda kadın tarafından tek yanlı irade beyanıyla sona erdirilmesini ifade eder.

Üftade Tekkesi'nden Bursa manzarası

Avucunda ansızın sırlı bir hazinenin anahtarını bulan Amca, Pınarbaşı'nda eskicilik yapan zat-ı muhteremi bulur. Amca, hâli pürmelâlini arz, Dede de kendisini, “Gir içeriye.” diyerek dükkânına davet eder. Eskici, tayyimekân (kuantum mekaniği?) yoluyla göz açıp kapayıncaya kadar adamı Hicaz'a götürür. Mutluluk ve şaşkınlık içinde Kâbe'yi tavaf eden Amca, Bursalı hacılarla da görüşür. Arafat'a çıkıp Mina'ya giderler ve Hac tamam olur.

Mehmed Dede, ol kişiyi aynı usulle yeniden Bursa'ya getirir. Amca, elinde hediyelerle doğruca evine gider; fakat hanımı kendisine kapıyı açmaz. Karısına yeminler ederek Hi-

Bir Celveti dervîşi

caz'dan geldiğini söyler; ama kadın bırakın inanmayı kocasının delirdiğine hükmeder. Kadın, akıl salahiyetini kaybettiğini düşündüğü erkeğinden boşanmak için kadıya başvurur. Olayı tetkik ettiren Kadı Mahmud, hâli hazırdaki tek şahit Eskici Dede'yi dinler. Ona böyle bir hâdisenin nasıl olabileceğini sorduktan sonra bu olayın ispatının kabil olmayacağını beyan eder. Tam burada Mehmet Dede'nin yönelttiği soru, filmin başladığı yerdir aslında: "Yüce Allah'ın huzurundan kovulmuş lâin (lanetlenmiş) şeytanın bir anda dünyanın bir ucundan diğer ucuna gittiğine inanıyorsun da Allah dostlarının bu seyahatlerine neden itimat etmiyorsun?"

Bu çıkışla ruhunda alabolaralar meydana gelen Kadı Mahmud, Bursalı hacıların avdet etmesi kararını alır. Hacılar, birkaç ay içinde şehre geri dönerler. Bu arada onları, yakınlarının yanı sıra Kadı'nın emrindeki askerler de bekliyordur. Bursalı huccac, adamın kendilerinden önce şehre geldiğini gördüklerinde şaşırırlar. Hepsi de Kadı'nın huzurunda, bu adamla Hicaz'da bulunduğuna ant içerler. Kadı Mahmud, bu ândan sonra Eskici'ye büyük hürmet gösterir ve bir rivayete göre ona talebe olmak ister. Mehmet Dede, kendi vazifesinin buraya kadar olduğunu

belirterek onu kerametın¹³ arkasındaki isme, Üftâde Hazretleri'ne yönlendirir.¹⁴

Celvetîyye: Şehrin Tasavvufî Boyası

Mahmud Efendi, Üftâde Hazretleri'ne bağlanır ki bu rabıta şiir defterinde ve tekkenin seyirlik odasının duvarlarında şu mısralarla ses verecektir: “Bâğ-ı aşkın andelibi hazret-i Üftade'dir/ Dertli âşıklar tabibi hazret-i Üftade'dir/Vâsıl-ı kâmil odur tevhîd-i zâta şüphesiz/Dost ilinin rehnüması hazret-i Üftade'dir...”

Kadı Mahmud için resmî törenler biter, nefsinin protokollerini aşma süreci başlar. Mürşidine verdiği sözleri yerine getirir; önce mal ve mülkünü fukaraya dağıtır, sonra da memuriyeti terk eder. Arkasından da “içindeki şeytan” baş olmasın diye onu ayaklar altına alabilmek için çok sıkı bir ruh terbiyesine başlar. Riyazeti, yani nefsin isteklerini kırma

13 Telmih: “Gerçek velilerin alameti üçtür: İlki her konudaki meşguliyeti Allah olmak, ikinci alamet, her konuda kaçış ve sığınacak mercii Allah olmak, üçüncü alamet ise her konuda, herhâlde ve her işte himmetini, kastını, işlerini, sözlerini, sıfatlarını ve hâllerini Allah'ın dışındaki varlıkları düşünmekten, dünya düşüncesi ve nefsin istekleri karışmayıp her işinde tüm samimiyet ve içtenliğiyle bizzat Allah için olmaktır. Netice olarak olağanüstü velâyet ve kerametleri olan kimse bahsedilen bu tariflerin mânâsı üzerinde olup bu üç alametin kendisinde bulunması gerekmektedir. Çünkü velilerde ortaya çıkan olağanüstülükler onlardan başka sihirbaz ve istidrac ehlinde de ortaya çıkar. Bu yüzden sihir ve kerametın ortaya çıkış bakımından farkları yoktur. Her ikisi de tabiat kanunlarına karşı ortaya çıkan fiillerdir. Ancak bu fiiller birbirinden ayırt edileceği zaman kendisinden bu fiilin zuhur ettiği kimsenin hâl ve işaretine bakarak ayrılırlar.” Ömer Fuâdî, *Bir Allah Dostunun Hatıraları/Şa'bân-ı Velî Menkıbeleri*, Hazırlayan: Muhammed Bedirhan, Ketebe Yayınları, sayfa 23-24.

14 Samet Altıntaş, “Bilmek istersen nazar kıl sır ile Üftade sen”, *Bursa'nın Daveti-Bir Osmanlı Başkenti Güncesi*, 1. Baskı: İstanbul 2016, İlgi Kültür Sanat Yayınları, sayfa 195-197. Telmih: Ramazan ilahilerinin güfteleri genellikle Celvetî rengine, Üftâde Hazretleri, Aziz Mahmud Hüdâyî, İsmail Hakkı Bursevî orijindir.

savaşında bir elmayı koklayıp üç günde bir iftar ettiğini, bu günlerde sadece kuru ekmekle yetindiğini, ol sebepten yolda yürürken dirilerden çok ölülerle karşılaştığını kaydedecektir.

O artık Celvetiliğin kutup yıldızlarındandır.¹⁵ Peki, nedir şehrin tasavvufi boyası olan Celvetiyye? Halvet ve celvetin Hazreti Peygamber'in yaşadığı hâllerden çıktığı serdedilir. Peygamber Efendimiz'in (sav) Hira Mağarası'nda bir müddet halvet ettiği, yani insanlardan uzaklaştığı bir devri vardır. İşte, burada geçirdiği mübarek inziva dönemi, Halvetiliğin başlangıcı sayılır. Onun nübüvvet kaftanıyla halkın içine dönmesi ise Celvetiliği temsil eder. Yani "Lailahe illallah" demek halvet, "Muhammeden Resulullah" demek de celvettir. Ehli kalp söz konusu silsileyi şu şekilde resmeder: Celvetilik, İbrahim Zahid döneminde hilal, Üftâde Hazretleri döneminde ay, Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri döneminde de dolunay devresine ulaşır.¹⁶ *Silsile-i Celvetiyye*, aslında şehrin hep kendi aynasına bakmasıdır: Somuncu Baba, Hacı Bayram-ı Veli, Bıçakçı Ömer Dede¹⁷, Akbıyık Sultan, Hızır Dede, Muhyiddin Üftâde, Aziz Mahmud Hüdayi... *Gazzîzâde Abdüllatif*, bir nevi silsileimeratibi hatırlatan kadrodaki halitaya dikkat çeker ve sufi elementi, "Tarîk-i Celvetiyye'nin aslı Bayramî'dir." der ve usulün Üftâde'nin mürşidi Hızır Dede'nin içtihadı

15 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hasan Kâmil Yılmaz, "Hüdâyî'ye Kadar Târihçe-i Tarikat", *Azîz Mahmûd Hüdâyî*, Erkam Yayınları.

16 Yayına Hazırlayan: Abdurrahman Yüenal, Metin Okuma: Muhammed Safi, *Menâkıb-ı Hazret-i Üftâde*, Bursa 1996, Celvet Yayınları, sayfa XLI.

17 Bayramî-Melamiliğin kurucusu Bıçakçı Ömer Dede nasıl bir kapı açar, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi neden Hüdâyî'nin asitanesi gelir, Üsküdarlı Haşim Baba'nın cenazesi neden tekkeden geri gider, Yusuf Fahir Baba Nezih Uzel'e ne söyler?

Üftade Hazretleri'nin hocası olduğu rivayet edilen

Hızır Dede'nin kabri

olduğunu kaydeder¹⁸ ki Celvetilik son kertede bir Melamî neşveye (reflekse?) dayanır.

Hızır Orkestranın Başına Geçiyor!

Boğaz'ın manevî sultanlarının hayatına baktığınızda Hızır'la da göz göze geleceksiniz behemehâl. Tam da burada

18 Mezunu olduğum Bursa Süleyman Çelebi Lisesi, Abdüllatif'in dedesi, 1776-1832 yılları arasında yaşamış Şeyh Ahmed Gazzî'nin dergâhı. Mısır'ı intisap ettikten kırk gün sonra sülûkunu tamamlar ve hilafetini Mayıs 1693'teki törenle Ulu Cami'de alır. Pir'in, "Bütün varlığımı Ahmed'e verdim" dediği bu Gazzeli yoldaşın torunu Gazzîzâde Abdüllatif (Mustafa Nesip Efendi), şehir tarihine vukufiyetiyle başka âlemlerin kapısını açan bir sufi. Onun Bursa'da yaşamış dini, ilmi, siyasî figürlerin hayatlarını derlediği *Kurtuluşa Erenlerin Bahçesi*, yani *Ravzatü'l-müflihûn* günümüz Türkçesine çevrilmeyi bekliyor. Meraklısı için Abdüllatif Efendi'nin *Vakıat*'ında ilginç bilgiler var. İki yeri iktibas ediyorum: "İki türlü seyahat vardır: Birincide nefis, Hak dostlarını görmek ve ilahî kudretin tezahürlerinden ibret almak için yeryüzünde seyahat eder. İkincide kalb, melekût âleminde seyahat eder." "Burûsâda olan evliyâullah hazerâtı her biri dağ gibidir. Seyyid Nâsır Hazretleri, Keşiş Dağı gibi cümlesinin üzerine sâye salmıştır." Gazzîzâde Seyyid Abdüllatif Efendi, *Gazzîzâde Abdüllatif'in Hayatı, Eserleri ve Vakıatı*, 2016, Uludağ Yayınları.